

מדידת חום כהגנה מוירוס הקורונה בכניסה לבית החולים בשבת

"ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד)

מצוה זו שבפרשתנו אוסרת על הכשלת אדם מישראל בכל סוג של מכשול, החל ממכשול פיזי, דרך מכשול בעצה שאינה הוגנת, וכלה בהכשלתו באיסור. זוהי הלכה רחבה שיש לה משמעות מעשית רבה. להלן ננסה לדון בהיבט מעניין במיוחד בהלכה זו, באמצעות דיון בשאלה הלכתית מעשית בת תקופתנו.

כידוע, עם התפרצות מגפת הקורונה, נוקטות רשויות הבריאות בכל מקום בצעדים מחמירים בכדי למנוע הידבקות. אחד הצעדים הבולטים בהקשר זה הוא חיוב מדידת חום בכניסה למקומות ציבוריים (אלו מהם שנותרו נגישים לציבור). מדידת החום מתבצעת ברוב המקומות באמצעות מכשיר למדידת חום המודד את הקרינה התרמית (בשיטות שונות), ללא מגע בין המכשיר לבין הנבדק.

כעיקרון, מדידת חום בשבת לצורך רפואה מותרת אף שישנו איסור מדרבנן על מדידה, משום שהדבר נחשב מדידה של מצוה (שו"ע אורח חיים סימן שו, ז, ומשנה ברורה ס"ק לו). אך במדחום דיגיטלי הפועל באמצעות סוללות ישנו חשש איסור תורה של מלאכת "בונה" או "מכה בפטיש", מה גם שהספרות נכתבות על צג המכשיר ויש בזה חשש מלאכת "כותב". לכן, מעיקר הדין אין להשתמש במדחום זה אלא במקום חשש פיקוח נפש וכשאינן נמצא מדחום כספית.¹

דברים אלו מביאים אותנו לנידון השאלה, באדם שמעוניין להיכנס לבית החולים בשבת בכדי לבקר את קרובו המאושפז שם, ויודע שבפתח בית החולים מוצב שומר שתפקידו הוא למדוד את חומם של כל הנכנסים ללא יוצא מן הכלל. האם מותר להגיע לבית החולים, ולהיבדק לפני הכניסה?

שאלה זו מצריכה אותנו להניח בראשית הדיון בה שתי הנחות יסוד :

¹ לצורך הדיון כאן נסתפק בהנחות אלו ולא נדון בהן אף שאלו אינן מוסכמות, בעיקר בשל העובדה שמדובר בסוללה, שלחלק מהדעות אין בה אלא איסור מדרבנן, וכן מצד שהרישום על גבי הצג אינו מיועד להתקיים. עוד צריך לדעת האם ישנה נורת ביקורת, ואם היא עשויה מ"לד" או מנורה אחרת.

ראשית, אין ספק כי הבודק איננו עושה איסור במלאכתו, ואף מצוה בידו. הסיבה שהוא מודד את החום של המבקרים היא חלק בלתי נפרד מהצעדים במלחמה בנגיף שמסכן חיים, ואלו ראויים לתואר "פיקוח נפש". וכל שכן שכך הם פני הדברים כשמדובר על הגנה על חולים המאושפזים בבתי החולים, שמצב בריאותם אינו תקין בלאו הכי, והסיכון עבורם גדול בהרבה מאשר בכלל האוכלוסייה. אמנם מסתבר הדבר, כי אילו היו בתי החולים מתנהלים על פי ההלכה, היה צורך לסגור את בית החולים לכניסת מבקרים בשבת, למעט בעלי תפקידים או בכניסה לרפואה דחופה, או כל צורך אחר שיש בו משום פיקוח נפש, ולא היה להם לאפשר למי שאינו חיוני לבקר בבית החולים. כך היו יכולים להימנע מבדיקות אלו שיש בהן חשש איסור תורה. אך ברור הדבר, כי צעד זה אינו בידם של מנהלי בתי החולים, אפילו היו רוצים בכך. המציאות היא שמבקרים יכולים לבוא בשערי בית החולים בשבת כדרכם בחול. משזה מצב העניינים, לא נותרת בידם הברירה אלא לדאוג לביצוע מדידת חום לכל מי שנכנס לבית החולים, ולכן, המודד עושה מלאכת מצוה.

שנית, ברור כי המבקר בבית החולים איננו שותף בעצמו במלאכת האיסור הכרוכה במדידת החום. הוא רק ניצב, פסיבי, ואינו עושה דבר, והמודד הוא זה שמפעיל את המכשיר ומודד את חומו. משום כך, הדיון ההלכתי מתחיל בשאלה האם יש כאן איסור של "לפני עור לא תתן מכשול", בגרימתו למודד לבצע את פעולת המדידה.

בלב הדיון נשאלת השאלה, היכן כאן המכשול? אם הנחנו שהמודד מבצע מצוה ולא איסור, והנבדק עצמו אינו עושה איסור בעצמו, מדוע נתייחס לבדיקה כפעולה אסורה?

הנחת היסוד היא, שמאחר שמצד המבקר אין כל פיקוח נפש בביקורו, והוא יכול להימנע ממנו, ברור שחובתו היא שלא לבוא לפתח בית החולים ולא לפעול את השומר לבצע את הבדיקה, ואם הוא בכל זאת מגיע והשומר נדרש לבצע פעולה האסורה מן התורה עבורו, יש בזה משום "לפני עור לא תתן מכשול".

נראה כיצד דנו הפוסקים במקרים דומים, וננסה לברר האם יש לחלק בין שני מקרים דומים. את המקרה הראשון נכנה "הכשלת חברו באונס", ואת השני "הכשלת חברו בהיתר".

"הכשלת חברו באונס" כיצד? לדוגמא: ראובן מגיע לשמעון ואומר לו: "אכול את מאכל האיסור הזה או שאהרוג אותך!". על פי ההלכה שמעון אוכל את דבר האיסור, מאחר שפיקוח נפש דוחה את כל התורה. יוצא, אם כן, ששמעון לא עבר איסור באכילה זו שראובן גרם לה. אך האם ראובן עובר על "לפני עור לא תתן מכשול"? החלקת יואב (סימן א') מניח בפשיטות שאין בדבר משום לפני עור, מכיון שאצל הנכשל לא היה חטא. אך רוב האחרונים דחו את דבריו. ידועה בנושא תשובתו של האגרות משה (יו"ד חלק א סימן ג), הכותב:

"וגם פשוט שאם אחד יאנוס את חברו לעבור איסור באופן שיהיה פיקוח נפש, שהעובר לא יעשה איסור דאנוס רחמנא פטריה, וגם מותר לכתחלה לעבור ולא ליהרג, נמי יעבור המאנס באיסור דלפני עור, אף שלכאורה הא לא הכשיל את חברו באיסור, משום דעל כל פנים נעשה על ידו איסור - והוא אינו אנוס".

כלומר, מאחר שסוף סוף נעשה בגרמתו איסור, והוא לא היה אנוס על כך, שייך בזה איסור לפני עור. אך מדוע באמת נחשב שארע כאן איסור? האגרות משה מסביר את דבריו על פי יסוד שבו הוא מחלק בין איסור לפני עיור הבסיסי, כגון בהכשלת עיור בדרך או בנתינת עצה רעה, שזהו איסור שבין אדם לחבירו, לבין איסור לפני עיור בהכשלת חבירו באיסור, שזהו לדעתו איסור שבין אדם למקום, והגדרת האיסור אינה שלא לגרום לחברו נזק ודבר רע, אלא אחריות כלפי שמיא "שאסור לעשות מכשול דחטא בעולם".

האגרות משה מביא לכך ראייה נפלאה. בהלכות ריבית ישנה חלוקה בין ריבית קצוצה האסורה מן התורה, לבין ריבית שאינה קצוצה שהיא איסור מדרבנן. לכאורה, המלוה בריבית מכשיל את הלוה ב"לפני עור" בכך שהוא מציע ונותן לו את ההלוואה האסורה. אם האיסור להכשיל את חברו בעבירה הוא איסור שבין אדם לחברו, בדומה להכשלתו באבן נגף ברחוב, מדוע לא יהיה הדבר אסור מן התורה כדין "לפני עור"? וכי מכשול מדרבנן אינו נחשב מכשול מספיק בכדי שיהיה הדבר נחשב "לפני עור" מן התורה? מכאן מוכיח ר' משה זצ"ל, כי האיסור להכשיל את חברו באיסור שונה מן האיסור להכשילו בדרך, וזהו איסור שבין אדם למקום וגדרו הוא למנוע מכשול בהוספה של חטא בעולם. משום כך, כאשר המכשול הוא דבר שאינו אסור מן התורה, אין איסור של "לפני עור" מן התורה, מאחר שמן התורה אין זה מכשול.

על כל פנים, בהתבסס על הנחה זו, מניח הגאון ר' משה זצ"ל, שגם באופן שבו חבירו עשה את העבירה באנוס, אין זה אומר שלא היה תורת חטא על המעשה, אלא שאצלו, מבחינתו, אין עוון בידו; אבל למי שהכריח אותו לכך וגרם שיעשה מעשה זה בעולם, הדבר נחשב כגרימה של חטא, ולפיכך יש בזה משום "לפני עור".

רבינו הגאון הגדול רבי אשר וייס, בשו"ת מנחת אשר (חלק ב סימן לא) מסכים לעיקרון דברי האגרות משה שגם באופן זה יש איסור לפני עור, אך מציין כי אין צורך עבור כך לחדש את החילוק שכתב ר' משה, אלא:

"אין גדר המכשול תלוי בעונשו של הנכשל, אלא בעצם מציאות העבירה שהיא נגד רצון ה', ובודאי שאין הקב"ה חפץ שתיעשה העבירה אף באנוס, דמסתבר דכל מעשה עבירה מצד עצמו יסודו חרון אף והסתר פנים בעולם, וכל המרבה חרון אף ה' מכשול גמור הוא ועובר בלפני עור".

כאן עלינו לחשוב, האם יש הבדל בין הנידון הזה, לבין הנידון בו פתחנו. במקרה זה מדובר על "אונס". כלומר, מצד עצמו המעשה הוא אסור לחלוטין. אין בו שום קולא. ההיתר של האונס לעשות את העבירה נובע מהסיטואציה שבה הוא נמצא, שבה מכריחים אותו לעשות את המעשה. לכן, קל יותר להניח שהאחראי שגרם למצב האונס שבידו היה למנוע את ההתרחשות ייחשב כמי שהוסיף חטא בעולם, ולכן יעבור על לפני עוור, בין להגדרת האגרות משה, משום שבכך התווסף חטא בעולם, ובין להגדרת המנחת אשר, שבכך נסתר רצון השם שלא חפץ במעשה זה אפילו באונס. לעומת זאת, על פי ההנחות שכתבנו לעיל, מקרה זה עשוי להיות שונה. השומר בפתח בית החולים אינו אנוס על פעולתו, אלא עוסק במצוה של הצלת נפשות במצב של פיקוח נפש. במצב הנתון שבו הוא אינו יכול למנוע ממי שמעוניין להיכנס לבית החולים את הכניסה, הוא חייב לבדוק כל אחד ואחד. כשהמבקר מגיע לבית החולים ועובר בשער, הוא גורם לכך שייעשה מעשה היתר מצד מהותו, ולא מעשה איסור. ובפרט, שיש לכאורה הבדל מהותי בין מצב שבו האדם מכשיל את חברו "בידיים", כמו במקרה שדנו בו הפוסקים שבו הוא אינו משאיר בידי חברו ברירה אלא לעבור את העבירה, לבין המקרה שלנו שבו האדם רק מתהלך כדרכו אל בית החולים ומבחינתו שלא תתבצע הבדיקה, גם אם הוא מודע לכך שהשומר יצטרך לבצע את הבדיקה. סביר לומר שהאחריות המוטלת על האדם שלא ייגרם איסור מחמתו אינה שווה בין מקרה שבו הוא הגורם הישיר לאיסור לבין מקרה שבו הוא גורם עקיף. לכן, ייתכן שמצב זה הוא קל יותר מהמקרה שבו דנו הפוסקים. אמנם, הסברא נותנת שמאחר שסוף סוף בידו של המבקר למנוע את הפעולה, אם כן המדידה הספציפית הזאת לא הייתה מוכרחת, והיא נחשבת כפעולה שאינה נובעת מפיקוח נפש, בהתבסס על העובדה שהיא פשוט היתה יכולה להימנע אם לא היה המבקר מתעקש לבצע את הביקור. לכן, סביר להניח שיש בכך משום "לפני עור לא תתן מכשול". אם נשתמש בסברתו של המנחת אשר, ברור הדבר שרצון ה' הוא שלא יתבצע הביקור ולא יהיה צורך לחלל את השבת, אף אם כאשר בפועל מתבצע הביקור יש כאן מצב של פיקוח נפש שמתיר לחלל את השבת.

עוד יש לדון במקרה שבו השומר המודד את החום איננו יהודי. במקרה זה נראה פשוט שמותר להיכנס לבית החולים לצורך מצוה (כמו מצות ביקור חולים), וכן לבית הכנסת לתפילה. אין כאן משום אמירה לנכרי, שהרי העובר בשער אינו רומז דבר לנכרי, שגם אינו פועל עבורו. יש שטענו כי בכך מכשיל העובר את הנהלת בית החולים הממנה את הנכרי. אך נראה שאין בטענה זו ממש. כפי שביארנו לעיל, זהו מצב נתון שבו אנשים רשאים להיכנס לבתי החולים. איננו חיים בעולם אוטופי שמאפשר לחשוב על מציאות אחרת. במצב עניינים זה, בית החולים חייב למנות שומר שימדוד את החום לנכנסים, ומצוה בידם. מכאן ואילך אין להם או למבקר כל חשש איסור בדבר.